

Jože Šifrer

TONE PAVČEK: ČAS DUŠE, ČAS TELESA

Tone Pavček je že dolgo eden naših najbolj veljavnih pesnikov, pravzaprav že od leta 1953 (tedaj mu je bilo petindvajset let), ko je sodeloval pri znameniti zbirki *Pesmi štirih*. Že tedaj se je podal na takšno pesniško pot, ki ni bila preveč všeč tedanji uradni kulturni usmeritvi, bila je preveč intimna, osebno izpovedna, individualistična, vendar se je kot takšna kaj kmalu na splošno uveljavila. Pavček pa ni samo pesnik, je vsestranski kulturni delavec. Pred leti je bil dalj časa predsednik Društva slovenskih pisateljev, večkrat nam ob kakšni priložnosti spregovori z izbrano, občuteno besedo; posebno pa nam je ostal v spominu z ljubljanskega zborovanja pred dobrimi petimi leti, ko je zanosno prebral drugo slovensko majniško deklaracijo.

Zato ni čudno, da je svoje misli o vsem, kar se pri nas dogaja, ubesedil v posebni knjigi, ki je to leto izšla pri založbi Mihelač. Knjiga nosi naslov *Čas duše, čas telesa*, izšla je v zbirki *Brevir*, in že iz teh podatkov je mogoče zaslutiti, da je nastajala v najtišjih pesnikovih urah, ko je bil najbolj sam s seboj. A četudi naj bi bil pri ustvarjanju te knjige »tih« in »sam«, pa še daleč ni mogoče reči, da je brskal samo po svoji, od vsega drugega odmaknjeni notranjosti. Nasprotno. Pavček tudi s to knjigo dokazuje, da je ves čas živel sredi stvarnega življenja, da je tu njegovo mesto, vse to, kar ga obdaja, pa potem skozi njegovo osebno senzibiliteto v pregneteni pesniški besedi zopet prihaja na dan.

Knjiga prinaša mnogo od tega, kar je pesnik v dosedanjem, razmeroma že dolgem življenju premislil in prečutil in o čemer seveda še vedno razmišlja. Vse svoje doživljanje sebe in sveta je razporedil v štirinajst poglavij (če jih sploh tako imenujemo), od katerih imajo nekatera še posebna podpoglavja s posebnimi temami, tako da je vseh zapisov v knjigi kar štiriindvajset. Najbrž ni odveč, če ta poglavja tudi naštejemo, zakaj že naslovi sami nam nekaj povedo o splošni vsebini te Pavčkove knjige. To so: *Bajanje o Dolenjski*, *Spominjanja*, *izključevanja*, *druženja*, *Darilo*, *Čas duše*, *Zapisi*, *Kultura*, *naša*, *vsakdanja*. *Izbora ne opravlja naključje*, *Vino in kruh*, *Čas telesa*, *Najdevanje Vitomila*, *Samota*, *Poslušanje Marine*, *Minevanje*, *spreminjanje*, *ostajanje*, *Temna in svetla stran gozda*. Po literarni zvrsti, če naj tudi na to opozorimo, so ta poglavja različno koncipirana in jih je skorajda težko opredeliti, a v glavnem bi bili vsi skupaj lahko kar eseji, četudi je znotraj njih mnogo razmišljanja o sebi in o drugih ter memoarskega spominjanja na mladost, eno od poglavij s šestimi podpoglavji pa enostavno, kot smo videli, nosi naslov *Zapisi*.

Pavček nam v tej knjigi pove mnogo bistvenega o sebi in o času, v katerem mu je dano živeti. Predvsem – to izvemo že v prvem prispevku z naslovom Bajanje o Dolenjski – je še sedaj zelo navezan na svojo dolenjsko domovino. To je pač dežela njegovega doma, je dom sredi njegove vasi, vas sredi sveta ter »zmeraj in spet in znova sredi srca«, kot pravi že na začetku svojega pisanja. Poleg vsega drugega mu je Dolenjska tudi zibelka našega jezika, je najbolj usodno slovenska in neskončno skladna pokrajina, je ogledalo naše duše ter hkrati najlepša na svetu. Zato je seveda čisto razumljivo, da potem z nekoliko otožno nostalgijo obuja spomine na svoje otroštvo. Tisti prvi čas njegovega življenja ni bil brez bolečin, pa tudi ne brez veselja, kakršno je v glavnem vsako normalno otroštvo. Zaživel je v skromni bajti nad Šentjurjem blizu Novega mesta, njegova mati je hodila na dnino v dolino k bogatejšim kmetom in mnogokrat tudi njega jemala s seboj. Toliko, da je preživela sebe in svojega sina Tončka. Navzlic temu pa je bil to srečen čas, srečen predvsem iz več kot polstoletne razdalje. Oče je živel v Ljubljani in za njim je prišel tudi sin, začel obiskovati šole in tako je nazadnje iz revnega dolenjskega fantiča postal to, kar je danes – pesnik Tone Pavček.

O svojem zgodnejšem življenju pa ne piše samo v prvem poglavju, ampak tudi še v naslednjih dveh, kot da bi se s težavo trgal od vsega tistega, kar mu še danes toliko pomeni.

Toda Pavček ima povedati še mnogo drugega in takó njegovo pričujoče delo niso samo spomini na otroštvo, na šolanje in morda na njegovo poznejše delovanje, so še v večji meri razmišljanje o vsem, kar se je do sedaj mešalo, gnetlo in vrtelo okrog njega. Piše o morali, o naših kulturnih zadevah, o svojem odnosu do narave, o ljubezni in še o čem ter nasploh o smislu našega bivanja. V tem razmišljanju se ustavlja ob tistih vrednotah, ki jih je spoznal za največje in najbolj občečloveške, svojem odnosu do otroštva in otrok – morda spet nostalgija po lastnih najmlajših letih – je na primer posvetil kar celo poglavje oziroma podpoglavje z značilnim naslovom Videvanje otroškosti. Že človekovo rojstvo mu je čudež, od katerega je naravnost očaran, z veseljem opazuje noseče ženske, kajti spet se bo rodilo novo človeško bitje. To čudno in čudovito nagnjenje do otrok, kot beremo v tem zapisu, čuti že od nekdaj, rojstvo sámo pa mu je nič več in nič manj kot blažilo za krvavo stvarnost našega sveta. Zdaj lahko šele razumemo, zakaj je ta naš poet v tolikšni meri tudi otroški in mladinski pesnik.

Pavček se v knjigi pogloblja v svoje najbolj intimne zadeve, a na drugi strani se giblje v širokem, tako rekoč kozmičnem krogu svojih spoznanj. Med drugim piše tudi o svoji najbolj zasebni zadevi, to je o pesništvu, ne da bi se bolj na široko in na globoko ustavljal pri svojem delu. Pač pa piše o jeziku in slogu na splošno, o svojih navdihih, o tem, kako, kdaj in zakaj sede k mizi ter prime za pero. Takole pravi: »Čudno, stokrat greš mimo kakšne stvari, a je ne opaziš. Sto noči grebeš po besednjaku pravih besed v sebi, a se ti tista, ki jo iščeš, ne zabliska. Potem pa pride kdo ve od kod čudo, prej neopažena stvar te pocuka za rokav, iskana beseda očisti grlo, nenadejana pesem pride in pravi: Tu sem, napiši me. In vse je preprosto kakor otroška risba.« Te besede smo dobesedno navedli prav zaradi tega, ker jedrnat in nazorno prikazujejo rojevanje umetnine, v našem primeru seveda rojevanje pesmi, bolj nazorno kot še tako imenitna razprava o problemu umetniškega ustvarjanja.

Toda Pavček v zvezi z umetniškim ustvarjanjem ne govori le o sebi, ampak tudi o drugih književniških mojstrih, ki so mu bili blizu, ki so mu dali kaj misliti in katerih usode so tudi njega prizadevale. Že kmalu na začetku knjige omenja svoja srečavanja z Jožetom Udovičem, od katerega mu je še posebej ostal v spominu prelep odnoš do narave; piše o Edvardu Kocbeku in Alojzu Gradniku, ki sta bila

oba napoti prejšnjemu režimu, Vitomila Zupana pa se spominja v posebnem poglavju z naslovom Najdevanje Vitomila in objavlja celo dve svoji pismi temu nenavadnemu, uporniškemu in za svoja obnašanja stokrat kaznovanemu slovenskemu pisatelju. Mimogrede omenja tudi še druge svoje pisateljske kolege, predvsem pa rad opozarja na tisto, kar je mučilo in muči tudi Pavčka samega, namreč, kako sramotno in nečloveško je, če oblast zapostavlja in preganja umetniške ustvarjalce samo iz političnih razlogov. Toda naš pisec ne ostaja samo v svoji domačiji, ampak poletava tudi na tuje, k pesnikom, s katerimi se je srečaval, ob katerih se je učil, ki jih je prevajal in katerih nesreče so mu še posebno težko padale na dušo. Med temi so Čeh Peter Bezruč, er Rusi Sergej Jesenin, Aleksander Brodski, Ana Ahmatova in na koncu Marina Cvetajeva, katere tragična usoda je, kot beremo v poglavju Poslušanje Marine, grozljivo podobna junakom grške tragedije.

Se mnogo je stvari, ki jih prinaša to samoizpovedujoče Pavčkovo delo in ki se pravzaprav tičejo njegove duše; toda v naslovu je zapisan tudi »čas telesa«. Ta naš pesnik nikakor ni človek, ki bi se zapiral v neprebojni oklep svoje individualnosti, ampak hoče živeti polno in razgibano življenje. Ne mara pedagogov, teologov in govornikov, ki oznanjajo koristnost odrekanja, morda zaradi prihodnje sreče in uspehov ali iz drugih vzrokov. Temu se upira njegovo srce in tudi telo. Pri tem se spet vrača v svoje dolensko otroštvo in v mladost, ko je že v naravi samo spoznaval, kako se rojevajo nove stvari, kako dva različna spola vedno težita drug k drugemu, in ko so se tudi v njem že pojavljala prva hrepenenja po ženski. Telo mu je prav tako bistvena kategorija človeškega fenomena kot duša, tudi telo pozna svoje radosti in nam pomaga razkošneje živeti. To je v naravi sami in spričo tega je boj proti temu nesmiseln in neuspešen. Takole pravi Pavček sam v tem poglavju: »Mladost, ki je ob vsem zunanjem živela tudi in predvsem svoje notranje, tudi in celo zelo telesno življenje, ki je hotela vsakdanjega kruha in ne manj telesne ljubezni, je gnala kri po žilah po svoje, nič drugače, kot je v naravi od nekdanj. Kot zeleni sok v bilkah požene lat strmo pokonci, tako žene kri moškega k ženi in ženo k možu, da bi ta kakor v Stari zavezi govorila: ‚Pridi, moj ljubi, pojdiva na deželo! Zjutraj se odpraviva v vinograde, pogledava, ali trta poganja, ali se cvetje odpira. Tam ti bom dala svojo ljubezen.‘«

Za to Pavčkovo esejistično-memoarsko delo bi skorajda lahko rekli, da pomeni avtorjev življenjski obračun. Vsebuje namreč toliko njegovih spoznanj, radosti, bolečin in še marsičesa drugega, da je to kar dovolj za eno človeško življenje. Na splošno pa je treba tudi reči, da vse njegovo pisanje izžareva nenavadno vitalnost, saj pesnik večkrat naravnost govori o veselju do življenja. Nazadnje, v poglavju z naslovom Minevanje, spreminjanje, ostajanje, pa njegovo razmišljanje – čutenje vendarle zazveni v molu minevanja in smrti. Begotno, bežno, hip večnosti je naše nehanje in pehanje pod zvezdami od krsta do krste, pravi že kmalu na začetku tega poglavja. Toda Pavčku ta kratkost ni samo strašljiv pojav našega življenja, ampak je smrt v nekem smislu tudi rodovitna; kajti iz grobov mrtvih – pri tem gotovo misli na svojo znano družinsko tragedijo pred leti – nam sije moč za naše življenjsko popotovanje, in nam žari svetloba, v kateri razločneje videmo stranpot in zablode našega sveta. In s to smrtjo smo tesno povezani, z njo živimo, je povsod okrog nas. Takšno Pavčkovo čutenje bližine smrti poznamo že iz njegove pesniške zbirke Dediščina, ki je najbrž prav tako kot knjiga Čas duše, čas telesa temeljna, a verjetno kljub temu še ne njegova poslednja izpoved.